

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 449

Ekonomia

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Joanna Świrska-Korlub, Jadwiga Marcinek

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-616-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Piotr Adamczewski: Organizacje inteligentne w rozwoju społeczeństwa wiedzy / Intelligent organizations in the development of knowledge society	13
Maciej Banasik: Siła demokracji a władza finansjery na przykładzie kryzysu w Grecji / The strength of democracy vs. the power of high finance on the example of the crisis in Greece	23
Paweł Białynicki-Birula, Łukasz Mamica: Uwarunkowania i efekty polityki przemysłowej w świetle neoweberowskiej koncepcji państwa / Determinants and effects of industrial policy in the context of the neoweberian state model	40
Jan Borowiec: Integracja handlowa jako determinanta synchronizacji cykli koniunkturalnych w strefie euro / Trade integration as a determinant of business cycles synchronization in the Euro Area	52
Malgorzata Bułkowska: Potencjalny wpływ bilateralnych umów handlowych na wzrost gospodarczy UE – przewidywane skutki dla polskiego sektora rolno-spożywczego / Potential impact of the bilateral trade agreements on the economic growth in the EU – expected consequences for the Polish agri-food sector	61
Sławomir Czetwertyński: Produkcja partnerska a nieformalny obrót cyfrowymi dobrami informacyjnymi / Peer production vs. informal distribution of digital information goods	72
Ireneusz Dąbrowski: Mechanizmy sprzężeń zwrotnych i ujęcie cybernetyczne w ekonomii / Feedbacks and cybernetic coverage in economics	86
Tomasz Dębowski: Polityka regionalna Unii Europejskiej w Polsce – terażniejszość i przyszłość / Regional policy of the European Union in Poland – present and future	96
Wirginia Doryń: Innowacyjność sektora niskiej techniki w krajach Unii Europejskiej – analiza porównawcza / Innovation of the low technology sector in the European Union – a comparative analysis	109
Karolina Dreła: Prekariat – kierunki zmian i wpływ na rynek pracy / Precariat – directions of changes and impact on the labour market	118
Monika Fabińska: Droga kobiet do sukcesu biznesowego w dobie polityki równych szans / Women’s road to business success in the era of equal opportunities policy	130

Maria Fic, Daniel Fic, Edyta Ropuszyńska-Surma: Społeczno-ekonomiczne ograniczenia rozwoju gospodarczego Polski w kontekście pułapki średniego dochodu / Socio-economic constraints of the Polish economic growth in context of the middle-income trap	142
Paweł Głodek: Proces komercjalizacji wiedzy a struktury uczelni wyższej – ujęcie modelowe / Process of knowledge commercialization and university organisational units – model approach.....	155
Aleksandra Grabowska-Powaga: Uwarunkowania kształtowania kapitału społecznego – odniesienia do Polski / Factors that influence social capital – references to Poland.....	169
Alina Grynia: Poziom oraz struktura finansowania działalności badawczo-rozwojowej na Litwie na tle pozostałych krajów UE / Level and structure of investment in research and development in Lithuania in comparison with other countries	177
Mariusz Hamulczuk, Jakub Kraciuk: Procesy globalizacji a wzrost gospodarczy w krajach europejskich / Globalisation processes vs. economic growth in the European countries	191
Anna Horodecka, Liudmyła Vozna: The vulnerability of the labor market as the effect of the human motivation to work / Wrażliwość rynku pracy jako skutek motywacji człowieka do pracy	207
Agata Jakubowska: Instytucjonalne podłoże relacji podmiotów funkcjonujących na rynku / Institutional background of relations between entities on the market	216
Ewa Jaska: Uwarunkowania makroekonomiczne rozwoju rynku reklamy medialnej w Polsce / Macroeconomic conditions for the development of media advertising market in Poland	224
Michał Jurek: Społeczna odpowiedzialność biznesu – ewolucja koncepcji i jej znaczenia / Corporate social responsibility – evolution of the concept and its importance.....	234
Renata Karkowska, Igor Kravchuk: Struktura inwestorów na GPW w Warszawie w kontekście zmian makroekonomicznych i rynkowych / Structure of investors in the Warsaw Stock Exchange in the context of macroeconomic and market changes.....	246
Grażyna Karmowska: Analiza i ocena poziomu ekoinnowacji w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej / Analysis and assessment of the level of eco-innovation in the new member countries of the European Union	257
Dariusz Kielczewski: Racjonalność człowieka gospodarującego w ujęciu koncepcji <i>homo sustinens</i> / Rationality of managing man in the concept of <i>homo sustinens</i>	269

Krystyna Kietlińska: Rola powiatowych urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu w Polsce / The role of district labour offices of work in counter-acting unemployment in Poland	277
Aneta Kisiel: Kształtowanie kapitału ludzkiego – wybrane problemy / Human capital shaping – selected issues	289
Dariusz Klimek: Funkcja ekonomiczna imigracji na polskim rynku pracy / The economic function of immigration on the Polish labor market	300
Paweł Kocoń: Zarządzanie informacją – utajnianiem i ujawnianiem – jako funkcja zarządzania publicznego / Managing the information – encryption and disclosure – as public management functions	310
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Weryfikacja hipotezy schumpeterowskiej w kontekście rodzajowej struktury wdrażanych innowacji / Verification of Schumpeterian hypothesis in the context of generic structure of innovations	319
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Wpływ wybranych warunków działalności gospodarczej na aktywność innowacyjną przedsiębiorstw / Influence of chosen conditions of economic activity on innovation activity of enterprises	329
Joanna Kudelko: Nowy paradygmat rozwoju w realizacji polityki spójności / New paradigm of development in the implementation of cohesion policy	340
Wojciech Leoński: Rola państwa i instytucji rządowych w promowaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu w Polsce / The role of the state and government agencies in promoting the concept of corporate social responsibility in Poland	350
Renata Lisowska: Kształtowanie przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie wzornictwa przemysłowego – doświadczenia województwa wielkopolskiego / Shaping the competitive advantage of small and medium-sized enterprises through the use of industrial design – experience of the Wielkopolskie Voivodeship	358
Irena Łącka: Wkład uczelni i instytutów badawczych w ochronę własności przemysłowej w Polsce w latach 2009-2014 / Input of universities and research institutes on the protection of industrial property in Poland between 2009 and 2014	368
Agnieszka Malkowska: Eksport województwa zachodniopomorskiego – charakterystyka i znaczenie dla regionu / Exports in Zachodniopomorskie Voivodeship – profile and significance for the region	381
Natalia Mańkowska: Usługi e-administracji a konkurencyjność międzynarodowa w wymiarze instytucjonalnym / E-government services and institutional competitiveness	392
Grażyna Michalczuk, Julita Fiedorczyk: Kapitał intelektualny kraju (NIC) – konceptualizacja podejść / National intellectual capital (NIC) – the conceptualization of approach	402

Michał Michorowski, Artur Pollok, Bogumiła Szopa: Przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych w Polsce według grup społeczno-ekonomicznych w latach 1993-2014 / Transformations in household incomes in Poland by socioeconomic groups in 1993-2014	412
Dorota Milek: Przestrzenne zróżnicowanie innowacyjności polskich regionów / Spatial diversity of Polish regions innovativeness	424
Bogumiła Mucha-Leszko: Przyczyny słabego ożywienia koniunktury gospodarczej w strefie euro w świetle hipotezy o nowej sekularnej stagnacji / Causes of the Eurozone's slow economic recovery in the light of new secular stagnation hypothesis	436
Rafał Nagaj: Działania zbiorowe i na rzecz innych – analiza porównawcza polskich, litewskich i hiszpańskich studentów / Collective actions and helping others – comparative analysis of Polish, Lithuanian and Spanish student)	450
Paulina Nowak: Regionalne zróżnicowania poziomu nasycenia w ośrodki innowacji i przedsiębiorczości / Regional variation in the level of saturation in the centers of innovation and entrepreneurship	462
Robert Pietrzykowski: Rozwój gospodarczy państw Europy Środkowej i Wschodniej jako członków Unii Europejskiej / Economic development of countries of Central and Eastern Europe as members of the European Union	476
Elżbieta Pohulak-Żołędowska, Arkadiusz Żabiński: Wykorzystanie idei otwartych innowacji we współczesnych gospodarkach / Open innovation concept in contemporary economies	487
Gabriela Przesławska: Otoczenie instytucjonalne jako czynnik międzynarodowej konkurencyjności kraju oraz inkluzywnego wzrostu / Institutional environment as a factor of country's international competitiveness and inclusive growth.....	498
Malgorzata Raczkowska: Jakość życia w krajach Unii Europejskiej / Quality of life in the European Union	511
Anna Rutkowska-Gurak: Refleksje nad metodologią nauk ekonomicznych / Reflections on the methodology of economic sciences	522
Stanisław Swadźba: Wzrost gospodarczy krajów Azji Południowo-Wschodniej i Unii Europejskiej. Analiza porównawcza / The economic growth of South-East Asia and the European Union. Comparative analysis	536
Anna Sworowska: Współpraca patentowa nauki i biznesu na przykładzie województwa podkarpackiego – analiza sieci / Network analysis of patent cooperation between science and business – the case of Subcarpathian region	547
Monika Szafrńska, Renata Matysik-Pejas: Społeczna odpowiedzialność banków komercyjnych w Polsce wobec środowiska naturalnego / Corporate	

rate social responsibility of commercial banks in Poland towards the natural environment.....	559
Piotr Szkudlarek: Płeć studentów a ich aktywność społeczna w świetle badań nad kapitałem społecznym / Sex of students and their social activity in the light of research into the social capital	573
Agnieszka Szulc: Instytucje formalne i nieformalne na rynku pracy w Polsce / Formal and informal institutions on the labour market in Poland	584
Andrzej Szuwarzyński: Porównanie efektywności działalności badawczo-rozwojowej w krajach OECD / Comparison of efficiency of research and development in OECD countries	595
Magdalena Szyszko: Oczekiwania bliskie racjonalnym? Współczesne koncepcje kształtowania oczekiwań uczestników rynku / Bounded rationality of expectations? Modern hypotheses of expectations formation of market participants.....	606
Ewa Ślęzak: Migracje Polaków po 2004 roku a gospodarstwa domowe – implikacje teoretyczne i praktyczne / Migrations of the Polish after 2004 vs. the households – theoretical and practical implications	616
Mirosława Tereszczuk: Instrumenty polityki handlowej Unii Europejskiej a polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi / Trade policy instruments of the European Union versus the Polish foreign trade in agricultural products	627
Agnieszka Tomczak: Polityka monetarna i fiskalna w warunkach wysokiego zadłużenia / Monetary and fiscal policy in the conditions of considerable indebtedness.....	639
Katarzyna Twarowska: Efekty międzynarodowej koordynacji polityki walutowej w latach 1978-2015 / Effects of international monetary policy coordination in the period 1978-2015.....	652
Zuzanna Urbanowicz: Simulation analysis of the degree of inadequacy in the single monetary policy for the EU economy outside the euro zone / Symulacyjna analiza stopnia nieadekwatności jednolitej polityki pieniężnej dla unijnej gospodarki spoza strefy euro	665
Grażyna Węgrzyn: Absolwenci na europejskim rynku pracy – analiza porównawcza / University graduates at European labour market – comparative analysis	675
Danuta Witczak-Roszkowska: Kapitał społeczny polskich regionów / Social capital of Polish regions.....	686
Katarzyna Włodarczyk: Serwicyzacja konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych / Servicization of consumption in Polish households.....	699
Renata Wojciechowska: Between economic triumphalism and anti-economism / Między tryumfalizmem ekonomicznym a antyeconomizmem	709

Malgorzata Wosiek: Migracje międzynarodowe w procesach dostosowawczych na rynkach pracy krajów UE w czasie kryzysu / International migration in the labour market adjustment processes in the EU countries during the crisis	718
Urszula Zagóra-Jonszta: Dwugłos klasyków francuskich na temat podatków – Bastiat i Sismondi / Two voices of French classics about taxes – Bastiat and Sismondi	730
Malgorzata Zielenkiewicz: Konkurencyjność krajów UE w świetle globalnego kryzysu finansowego / Competitiveness of the EU countries in the context of the global financial crisis	740

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy do Państwa rąk publikację pt. „Ekonomia”, wydaną w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opracowanie składa się z 65 artykułów, w których autorzy prezentują wyniki badań w czterech obszarach problemowych analizowanych na poziomie mikro- i makroekonomicznym.

Pierwszy obszar przedstawia rozważania dotyczące rynku pracy i instytucji rynku pracy, a także roli kapitału ludzkiego w gospodarce. Znalazły się tutaj wyniki badań na temat np.: roli urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu, wpływu instytucji formalnych i nieformalnych na rynek pracy, zjawiska prekariatu, sytuacji kobiet na rynku pracy w dobie polityki równych szans czy pozycji absolwentów na europejskim rynku pracy. Drugi obszar dotyczy problemów makroekonomicznych współczesnych gospodarek, często ukazywanych w kontekście analizy sytuacji Polski na tle innych krajów unijnych. W tej grupie artykułów zaprezentowano wyniki analiz dotyczących m.in.: interwencjonizmu monetarnego i fiskalnego w warunkach wysokiego zadłużenia, polityki monetarnej i fiskalnej w krajach unijnych, ograniczeń wzrostu i rozwoju gospodarczego, innowacyjności i przedsiębiorczości, działalności badawczo-rozwojowej oraz roli kapitału intelektualnego kraju. Trzeci obszar tematyczny prezentowanej publikacji stanowią aspekty mikroekonomiczne, omawiając je np. dokonano analizy relacji podmiotów funkcjonujących na rynku, poddano ocenie przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych czy opisano wpływ migracji na gospodarstwa domowe w Polsce. Czwarty obszar obejmuje zaś opracowania dotyczące fundamentów ekonomii, m.in. racjonalności człowieka w ujęciu *homo sustinens*, nowych paradygmatów rozwoju, refleksji nad metodologią nauk ekonomicznych, koncepcji kształtowania oczekiwań uczestników rynku czy analiz poglądów klasyków francuskich na temat podatków.

Książka przeznaczona jest dla pracowników naukowych szkół wyższych, specjalistów w praktyce zajmujących się problematyką ekonomiczną, studentów studiów ekonomicznych oraz słuchaczy studiów podyplomowych i doktoranckich.

Artykuły składające się na niniejszą książkę były recenzowane przez samodzielnych pracowników nauki, w większości kierowników katedr ekonomii. Chcielibyśmy serdecznie podziękować za wnikliwe i rzetelne recenzje, często inspirujące do dalszych badań. Oddając powyższą publikację do rąk naszych Czytelników, wyrażamy jednocześnie nadzieję, że ze względu na jej wszechstronny charakter spotka się ona z zainteresowaniem i przyczyni do rozpoczęcia inspirujących dyskusji.

Jerzy Sokołowski

Anna Rutkowska-Gurak

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
e-mail: agurak@sgh.waw.pl

REFLEKSJE NAD METODOLOGIĄ NAUK EKONOMICZNYCH

REFLECTIONS ON THE METHODOLOGY OF ECONOMIC SCIENCES

DOI: 10.15611/pn.2016.449.46
JEL Classification: B40

Streszczenie: Prowadząc studia badawcze w obszarze nauk ekonomicznych, należy rozumieć własną praktykę badawczą, mając świadomość znaczenia metodologii i jej specyfiki dla danej dziedziny (dyscypliny) nauk, co sprzyja efektywności pracy naukowej. Celem artykułu jest przedstawienie niektórych podstawowych dylematów badawczych towarzyszących pracy naukowej w obszarze nauk ekonomicznych, których specyfikę określa przynależność do nauk społecznych. Rola właściwych procedur badawczych jest niezwykle istotna ze względu na okres dużej zmienności paradygmatów, wynikający z szybkich, nowych jakościowo zmian współczesnej gospodarki. Artykuł przedstawia historycznie ujęty problem zmian zagadnień metodologicznych, odzwierciedlając zmienną rolę nauk ekonomicznych, a także stojące przed nimi dylematy oraz wyzwania, których podejmowanie oraz rozwiązywanie utrudnia i ogranicza specyfika pola badawczego nauk społecznych, będąca zarazem stymulatorem zmian metodologicznych.

Słowa kluczowe: nauki ekonomiczne, ekonomia, nauka, metodologia, dylematy.

Summary: While conducting research studies in the field of economics one should understand his/her own research practices. To do so it is necessary to understand the methodology of a science as such as well as its specificity for a given branch and discipline of a science. The aim of the article is to present some of the major research dilemmas accompanying scientific work in the field of economic sciences, characteristics of which is determined by the fact that they are social sciences. The role of the appropriate research procedures is extremely significant especially in our times because of today's period of changing paradigms resulting from fast qualitative changes shaping contemporary economy. The article presents a historically recognized problem of methodological issues in change while considering the changing role of economic sciences and arising dilemmas and challenges. Taking up and solving them is made difficult by the specificity of the research field of social sciences, which at the same time stimulates methodological changes.

Keywords: economic sciences, economics, science, methodology, dilemmas.

1. Wstęp

Prowadząc analizy na gruncie nauk ekonomicznych, warto mieć świadomość znaczenia autorefleksji metodologicznej, która pozwala kształtować bardziej dojrzałe ideologicznie i pragmatycznie postawy naukowe i tym samym skuteczniej rozwiązywać problemy badawcze stawiane przed nauką i naukowcami, sprzyjając ulepszeniu stanu tychże nauk. Przez metodologię w aspekcie pragmatycznym rozumie się naukę o metodach działalności naukowej i stosowanych w nauce procedurach badawczych, natomiast w ujęciu teoretycznym jest rozumiana jako nauka o elementach i strukturze systemów nauk., tj. o wytworach nauki w postaci pojęć, twierdzeń i teorii naukowych [*Metodologia...*].

Metodologia umożliwia lepiej, głębiej i w sposób bardziej adekwatny rozumieć własną praktykę badawczą, rozumieć, co (się) robi i po co. Przenosi się to na rezultaty pracy badacza, bowiem „wiadomo, że pracuje się efektywniej, jeżeli zna się stosowane praktycznie zasady własnej pracy” [Nowak 1972, s. 8.]. Ten kontekst badawczy, nasycony *a priori* pytaniami problemowymi, wiedzie ku procesowi poznania, który stawia naukowca przed różnorodnymi dylematami, pojawiającymi się na każdym etapie badań naukowych, dotyczącymi celu badań, sposobu analizy, jak i interpretacji wyników. W tym kontekście warto zastanowić się nad rolą nauk ekonomicznych, wyrażoną przez realizowane przez nie funkcje, oraz ich statusem naukowym, a także relacją do wyznaczonych celów, z którym nadrzędnym jest poszukiwanie prawdy, jak też nad stosowanymi metodami jej poszukiwania (teoria a badania empiryczne). Główny obszar analizy odnosi się do ekonomii jako pierwszej historycznie odrębnej nauki (i dyscypliny nauk ekonomicznych), a zarazem nauki (i dyscypliny nauk ekonomicznych) najbardziej ogólnej, „antycypującej” myślenie ekonomiczne.

Celem artykułu jest przedstawienie niektórych podstawowych dylematów badawczych towarzyszących pracy naukowej w obszarze nauk ekonomicznych, których specyfikę określa przynależność do nauk społecznych.

2. Ekonomia jako nauka

U podłoża metodologicznych rozważań pojawia się refleksja, czym jest ekonomia i co rozumiemy pod pojęciem ekonomii, a także zasadnicze pytanie: czy ekonomia jest w ogóle nauką. Odwołując się do najbardziej ogólnego ujęcia definicyjnego ekonomii jako nauki, można za prof. A. Grodkiem, wieloletnim rektorem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie (wówczas SGPiS), powiedzieć, że ekonomia jest to nauka o postępowaniu człowieka. Współczesne definicje ekonomii zastępują słowo „postępowanie” przez „gospodarowanie”, ukierunkowując lub czyniąc wyłącznym przedmiotem analizy działalność człowieka rozumianą jako proces gospodarowania w świecie ograniczonych zasobów. W tym ujęciu „ekonomia jest nauką społeczną o gospodarowaniu w warunkach ograniczoności zasobów” [*Encyklopedia...*]. W po-

dobny sposób określała ekonomię do niedawna definicja MNiSW traktująca ekonomię jako dyscyplinę wiedzy zajmującą się „gospodarowaniem w społeczeństwie ograniczonymi zasobami (czynnikami produkcji) w celu zaspokojeniu potrzeb człowieka” [Sudoł, Jajuga, s. 1]. Modyfikacja tej definicji z 2010 r. zwraca uwagę na kontekst behawioralny decyzji ludzkich i postępowania człowieka, zbliżając się bardziej do ogólnego ujęcia A. Grodka, opisując ekonomię jako naukę, która „bada zachowania ludzi oraz zachodzące między nimi interakcje w procesie gospodarowania w warunkach ograniczoności zasobów” [Uchwała z 23 kwietnia 2010 r. ...].

Proces podejmowania decyzji odnośnie do sposobu gospodarowania posiadanymi zasobami wiąże swój początek z historią człowieka i cywilizacji, niemniej to greckiemu historykowi i myślicielowi, Ksenofontowi, żyjącemu ok. 400 lat p.n.e. udało się nadać temu procesowi naukowe znaczenie. Ksenofont jako pierwszy użył terminu „ekonomia”, charakteryzując ją jako naukę o gospodarstwie i zarządzaniu majątkiem. W słynnym dziele *Oikonomikos* (gr. gospodarz) Ksenofont słowami Sokratesa przekonywał, że zarządzanie własnością wymaga konkretnego zasobu wiedzy, podobnie jak medycyna czy kowalstwo, i jest też rzemiosłem [Sedláček 2011], a więc potrzebuje umiejętności i, moglibyśmy dodać, warsztatu (metodologicznego).

Zanim ekonomia zaczęła funkcjonować jako odrębna nauka, ekonomia i dociekania ekonomiczne wyjaśniały świat jako składowe obszary takich dziedzin, jak: religia, teologia, filozofia oraz etyka, której przypisuje się nawet rolę matki ekonomii [Polański 2013]. Rozwój ekonomii jako nauki w ujęciu systemowym przypada na XVIII w. i łączony jest z A. Smithem, autorem dzieła *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* wydanego w 1776 r. Ocenia się, że dzieło to stanowiło jedną z pierwszych prób usystematyzowania wiedzy na temat historii regionalnego rozwoju gospodarki w odniesieniu do rozwoju przemysłu i handlu w Europie [Sedláček 2011]. Praca Smitha wpisuje się w kontekst funkcji nauki, bowiem dostarczenie usystematyzowanej wiedzy jest jedną z podstawowych funkcji nauki – od nauki oczekuje się, aby wyjaśniała naturę i złożoność świata, w którym żyjemy, żyliśmy i przyjdzie nam żyć.

Samo pojęcie nauki w powszechnym użyciu jest różnie interpretowane. Jak zauważa A. Sokal, jednym z obszarów znaczeń łączących naukę z konkretną wiedzą i jej użytecznym przesłaniem jest nauka rozumiana jako „intelektualne próby racjonalnego zrozumienia świata natury i świata społecznego” a także „zbiór aktualnie akceptowanej konkretnej wiedzy”. Naukę można rozumieć też podmiotowo – jako „społeczność naukowców z jej obyczajami i strukturą społeczną i ekonomiczną”, oraz bardzo praktycznie i nieco tautologicznie – jako „stosowaną naukę i technologię” [Sokal, s. 1]. Tak różnorodna interpretacja pojęcia nauki jest związana z faktem, iż nauka jest zjawiskiem społecznym [Flejterski, Urchs 2015] i obejmuje zarówno wiedzę, jak i proces tworzenia tej wiedzy, stanowiąc jedność systemu teoretycznego oraz metody poznania. W związku z tym nauka funkcjonuje w znaczeniu rezultatywnym i czynnościowym, tj. jako wiedza naukowa, będąca efektem pracy naukowej, oraz jako działalność badawcza organizacji naukowych, uczonych z ich kwalifikacjami i predyspozycjami oraz stosowane metody badań. W tym ogólnym kontekście

znaczeniowym nauka obejmuje trzy elementy: naukę jako system wiedzy, naukę jako instytucję oraz naukę jako metodę.

Oddzielając naukę jako instytucję od nauki jako metody i systemu wiedzy oraz odnosząc się do podstawowego aspektu procesu kreacji wiedzy, tj. do metody i metodologii, można za A. Sokalem zdefiniować naukę jako „światopogląd dający pierwszeństwo rozumowi i obserwacji oraz metodologię skierowaną na zdobywanie konkretnej wiedzy o świecie natury i świecie społecznym” [Sokal, s. 1], zwracając uwagę na efekt wiedzy i sposobu jej tworzenia wyrażony w przyjętej dla danej dziedziny i dyscypliny metodologii. Stosując bardziej opisowe i wieloaspektowe ujęcie, można odnieść się z kolei do definicji nauki opisanej przez I. Gulicką w następujący sposób: „Tam, gdzie jakiś obszar wiedzy jest definiowany, uprawiany »publicznie«, rozwijany przez pewien czas, organizowany w złożony system jasno sprecyzowanych, mających podstawowe i drugorzędne znaczenie teorii, które były lub są weryfikowane za pomocą praw logiki i przez realia wszechświata, tak iż można wytłumaczyć minione i bieżące zmiany w tym systemie oraz przewidzieć lub wywołać przyszłe zmiany, wówczas taki rodzaj wiedzy nazywamy nauką” [Brycz, Dudycz 2010, s. 27]. Definicja Gulicką, podkreślając upublicznienie procesu, uprawiania nauki oraz systemowy charakter wiedzy prezentowanej w postaci teorii podlegających ciągłej weryfikacji, silnie akcentuje znaczenie wiedzy w kontekście funkcji, które oczekuje się, że nauka ma realizować.

Funkcje nauki spełniają fundamentalną rolę dla wyodrębnienia danej dziedziny i dyscypliny, dlatego też ujęcia definicyjne nauki włączają ich opis do kanonu myślenia o nauce i jej strukturze przedmiotowej obejmującej różne dziedziny, w tym nauki ekonomiczne i dyscypliny, którymi w odniesieniu do tychże nauk są: ekonomia, zarządzanie i finanse. Zasadność wyodrębnienia tych dyscyplin, chociaż niekiedy kwestionowana, co odnosi się głównie do zarządzania jako samodzielnej dyscypliny, wynika z różnic ich obszarów badawczych (jednakże nie zawsze rozłącznych), a także różnic w stosowanych metodach badawczych czyniących ekonomię dziedziną bardziej ogólną. Odnosząc się do ekonomii i nauk o zarządzaniu, M. Brzeziński, M. Gorynia, Z. Hockuba [2008] zauważają, że ekonomia jest dyscypliną bardziej teoretyczną (koncentruje uwagę na efektywnej alokacji zasobów, abstrahując od innych aspektów świata gospodarczego), zaś nauki o zarządzaniu są uważane za bardziej praktyczne, analizujące świat wieloaspektowo w powiązaniu ze stroną prawną, psychologiczną, socjologiczną. W tym kontekście występują też różnice w rodzaju stosowanych przez te dyscypliny metod badawczych, co można podsumować w ten sposób, iż ekonomia (mikroekonomia) w większym stopniu (przyjmując pewne uproszczenie) odwołuje się do dedukcji, a nauki o zarządzaniu do indukcji.

3. Funkcje ekonomii jako nauki

Z reguły przyjmuje się, że nauka powinna spełniać funkcję eksplanacyjną oraz funkcję predykcyjną. Niekiedy wyodrębniana jest funkcja deskryptywna (por. Kuciński, Brycz, Dudycz – tab. 1), która jest, co prawda, warunkiem realizacji funkcji ekspla-

nacyjnej, ale nie zawsze jest przedstawiana rozłącznie. Nauka powinna opisywać stan zjawisk i procesów, pokazując związki między zjawiskami i naturą (logiką) związków przyczynowych, dokonywać uogólnień i wskazywać na reperkusje zjawisk, zwłaszcza te, które trudno odczytać „gołym okiem” jako niekiedy będące nawet przeciwne obiegowym opiniom i w ten sposób przyczyniać się do projekcji przyszłych zjawisk. Niewątpliwie każda nauka pełni rolę poznawczą, poszerzając wiedzę o świecie i naturze rzeczy, co jest niejako *a priori* wpisane w jej istotę. Osobną kwestią jest pragmatyczna rola nauki przedstawiana też jako praktyczna, utylitarna, prakseologiczna, aplikacyjna, rzadziej jako kreatywna (por. Flejterski, Urchs – tab. 1). Pragmatyczna, użyteczna rola nauki jest niewątpliwie bardzo istotna, ale nie zawsze stawiana jest w szeregu podstawowych funkcji. Eksponowanie pragmatycznej funkcji nauki może stanowić barierę dla jej rozwoju, niejako zawężając pole badawcze naukowca, kierując go wyłącznie na tory odkryć przydatnych utylitarnie, a więc dających się zastosować w praktyce. Pragmatyzm nauki podniesiony do rangi jej podstawowego celu może stać się, jak zauważył T. Kuhn, „epistemologiczną przeszkodą” powstania nowej wiedzy, a więc rozwoju nauki [Kuciński 2010, s. 104-105].

Tabela 1. Funkcje nauki

Autorzy	Funkcje nauki
I. Gulick	Eksplanacyjna (zdolność do wyjaśniania) Predykcyjna (zdolność do przewidywania)
R. Sutton B.M. Staw	Eksplanacyjna Predykcyjna
K. Kuciński	Deskryptywna (opisuje gospodarke i gospodarowanie w danym miejscu i czasie) Eksplanacyjna (odpowiada na pytanie, dlaczego jest, tak jak jest, lub jak było i co z tego wynika) Predykcyjna (odpowiada na pytanie, jak będzie i co się stanie)
R.W. Braithwaite	Eksplanacyjna (ustalanie praw ogólnych dotyczących zdarzeń empirycznych lub zachowań obiektów) Predykcyjna (możemy przewidzieć zdarzenia) Utylitarna (możemy racjonalizować rzeczywistość)
B. Brycz T. Dudycz	Opisowa (odpowiada na pytanie: jak jest) Wyjaśniająca (odpowiada na pytanie: dlaczego tak jest?) Prognostyczna (odpowiada na pytanie, jak będzie) Utylitarna (odpowiada na pytanie, jakie korzyści) Psychologiczna (odpowiada na pytanie, jak wpływa na psychikę człowieka) Poznawcza – poszerza zasoby wiedzy
S. Flejterski M. Urchs	Poznawcza (dostarczanie wiedzy o stanie rzeczy w danej dziedzinie rzeczywistości, dążenie do wykrywania i formułowania praw, według których przebiegają zjawiska i procesy w przyrodzie i społeczeństwie) Praktyczna (uitylitarna/prakseologiczna/aplikacyjna/kreatywna – formułowanie <i>explicite</i> pewnych reguł postępowania praktycznego bądź co najmniej stwarzanie teoretycznych przesłanek do ich formułowania)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Brycz, Dudycz 2010, s. 26-27; Gulick 1965, za: Brycz, Dudycz 2010, s. 27; Braithwaite 1960, za: Frankfort-Nachmias, Nachmias 2001, s. 24; Kuciński, 2016; Flejterski, Urchs 2015, s. 117; Sutton, Staw 1995, s. 378].

Przedstawione podstawowe funkcje nauki (funkcja eksplanacyjna, funkcja predykcyjna), jak też i ich poszerzone ujęcie wpisują się w ramy funkcjonowania nauk ekonomicznych, jako że realizują one wszystkie zaprezentowane funkcje nauki. Niemniej podkreśla się, że funkcja eksplanacyjna, a zwłaszcza predykcyjna, jest realizowana przez nauki ekonomiczne w stopniu niewystarczającym w stosunku do potrzeb i oczekiwań, co pokazuje historyczny rozwój ekonomii. Chociaż rozwój nauk ekonomicznych w okresie neoklasycznej ekonomii wzorował się na fizyce, zdawano sobie sprawę, także w przeszłości, że zmatematyzowana „korzyść” w ekonomii, modelowana matematycznie, nie stanowi pełnej analogii do „wartości” w ekonomii, co stoi na przeszkodzie funkcjonowaniu ekonomii jako fizyki społecznej, a więc jako idealnej pełnowartościowej nauki [Flejterski, Urchs 2015]. Niedostatki funkcjonowania ekonomii jako nauki są dostrzegane i podkreślane, a sama ekonomia przedstawiana jest niekiedy jako *dismal science* (ponura nauka) [Sutton, Staw 1995]. Niemniej powszechnie akceptuje się jej status jako nauki, uznając niedostatek możliwości całkowitej zarówno eksplanacji przebiegu zjawisk, jak i predykcji przebiegu przyszłych zjawisk i procesów społeczno-gospodarczych w czasie i przestrzeni. Sceptycyzm co do przydatności nauki zajmującej się zagadnieniami gospodarki ma silne zakorzenienie w odległej historii i sięga starożytności, kiedy to wzorcem wiedzy była matematyka (gr. *ta mathemata* – to, czego można się nauczyć), i panowało przekonanie, głoszone m.in. przez Platona, że wiedzy o gospodarce nie można opanować, słuchając wykładów [Zawiślak 2011]. Ta „zadziwiająco trwała niemożność nauk o społeczeństwie i gospodarce” jest ukazana przez twórcę teorii katastrof (członka Francuskiej Akademii Nauk) R. Thoma, który sformułował i uzasadnił tezę, że warunkiem naukowości każdej dyscypliny nauk humanistycznych jest jej całkowita nieskuteczność praktyczna [Zawiślak 2011, s. 95]. Jak widać, pole zbieżności nauki i praktyki jest bardzo wnikliwie analizowane i czasem skrajnie konfrontacyjnie przedstawiane w zależności od przyjętego punktu widzenia i sposobu analizy, co w przypadku nauk ekonomicznych wynika ze specyfiki „osobliwego” pola badawczego. Do osobliwości nauk społecznych, w tym zwłaszcza ekonomicznych, należą [Ossowski 1983; Flejterski, Urchs 2015]:

- bardzo duża złożoność rzeczywistości społecznej (ekonomicznej), a zarazem jej zmienność w czasie, co jawi się jako czynnik pierwszorzędny (na przebieg procesów społecznych równocześnie oddziałuje wiele powiązanych ze sobą przyczyn; rzeczywistość ekonomiczna ewoluuje zbyt szybko, aby uchwycić jej prawa);
- znacznie węższy w porównaniu z większością nauk przyrodniczych zakres stosowania eksperymentów naukowych (powtarzalność w tych samych warunkach lub warunkach celowo zmienionych jest niemożliwa);
- wpływ wyników badań naukowych na badaną rzeczywistość (znacznie większy niż w naukach przyrodniczych wpływ wyników badań na rzeczywistość, gdyż wiedza o wynikach badań może wpływać nie tylko na postępowanie badaczy i socjotechników, ale i osób będących przedmiotem badania – nowa wiedza staje się nowym elementem sytuacji społecznej zmieniając prawdopodobieństwo przewidywań);

- wpływ samych czynności badawczych na badaną rzeczywistość (wykorzystanie metody ankietowej powoduje samo w sobie odchylenie od reprezentatywności, zmieniając ludzi poddanych badaniom (zmiana osobowości badanej populacji),
- skłonność ludzi jako podmiotów badających do subiektywizmu (hipotezy badawcze, kategorie opisu i wyjaśniania są w znacznym stopniu subiektywne), co może deformować obraz badanej rzeczywistości;
- tendencja badaczy procesów społecznych do wartościowania i stylizacji faktów – w naukach społecznych nieosiągalna jest neutralność ocen (ludziom trudno jest oderwać się od perspektywy własnej egzystencji społecznej i jej rozwoju, nauki zahaczają o interesy różnych grup ludzi).

Mając ograniczenia ekonomii jako nauki społecznej na względzie, od ekonomii jako nauki i teorii ekonomicznych nie oczekuje się (a przynajmniej tak być powinno) sądów trwałych, poglądów niezmiennych, a jedynie prób tłumaczenia rzeczywistości i szukania odpowiedzi na podstawowe pytanie: „dlaczego?”, poprzez wskazanie związków między zjawiskami, określanie przyczyn podejmowanych decyzji, działań i występujących zdarzeń oraz przyczyn kształtowania określonych struktur i sposobu myślenia [Sutton, Staw 1995].

Owo zmienne, podlegające wartościowaniu pole badawcze skłania do definiowania nauki jako konceptualnie spójnego systemu usystematyzowanych stwierdzeń kazualnych, które mają szansę (ale nie muszą) okazać się prawami [Flejterski, Urchs 2015].

4. Poszukując prawdy w naukach ekonomicznych

Słowa Arystotelesa: „Dlaczego istnieje coś, a nie nic?” zwracają uwagę, na to że docieklivość natury ludzkiej wespół ze zdolnością do abstrakcyjnego myślenia jest początkiem wszelkiej filozofii i naukowego oglądu świata i gospodarki. Skłania bowiem istoty ludzkie do poszukiwania odpowiedzi na pytania: dlaczego tak jest, dlaczego jest tak teraz; a następnie: jak będzie jutro. Są to pytania stawiane przez ekonomię i inne dyscypliny ekonomiczne. Przyjmując formę hipotez badawczych, określają one obszar funkcjonowania dwóch podstawowych kierunków rozwoju ekonomii: tj. ekonomii pozytywnej i ekonomii normatywnej. Pierwsza z nich: ekonomia pozytywna, funkcjonuje w obszarze pytań dotyczących opisu i analizy gospodarki w danym miejscu i czasie, a ponadto podejmuje ważne wyzwanie metodologiczne, jakim jest generalizacja zidentyfikowanych wcześniej prawidłowości. Z kolei ekonomia normatywna poszukuje odpowiedzi na pytania dotyczące przyszłości. Mając do czynienia z niepewnym, zmiennym, złożonym charakterem bytów ekonomicznych, podejmuje wyzwanie wskazania, jak będzie funkcjonować gospodarka w przyszłości, w jakich warunkach społeczno-ekonomicznych będą funkcjonować podmioty gospodarcze oraz jak kształtować te warunki, aby najlepiej realizować pożądane (w danym czasie i miejscu) cele rozwoju (por. [Kuciński 2016]). Często w tym aspekcie wysuwane są zastrzeżenia co do naukowości ekonomii i jej metodologii.

Analizy informacji i faktów prowadzone w oparciu o określone spektrum narzędzi badawczych mają na celu przybliżyć badacza do odkrycia prawidłowości procesów społeczno-gospodarczych, tj. do odkrycia prawdy o świecie i gospodarce. Dążenie do prawdy jest bowiem podstawowym celem pracy naukowej jako takiej, a więc i badań ekonomisty. Powstaje jednak pytanie, czym jest prawda i czy prawda jest tylko jedna – obiektywna. To pytanie okazuje się mieć wiele odpowiedzi, przynajmniej jeśli chodzi o filozoficzne teorie prawdy¹. Według teorii korespondencyjnej, odnoszącej się do klasycznego (arystotelesowskiego) ujęcia prawdy, przeświadczenia (przekonania wypowiedzi, sądy) są prawdziwe, gdy odpowiadają niezależnej rzeczywistości, tzn. odpowiadają im przedmioty (ich aspekty), fakty albo stany rzeczy. Znajduje to wyraz w słynnej arystotelesowskiej formule: „Prawda jest to zgodność intelektu z rzeczą” (łac. *veritas est adaequatio intellectus et rei*). Tak pojęte rozumienie prawdy jest niezmiennie [Judycki 2013] w tym sensie, że (1) jest czymś translingwistycznym, bowiem nie zmienia się wraz z różnymi interpretacjami terminów powiązanych z różnymi sądami; (2) jest niezależne od okoliczności – jeżeli prawda jest cechą sądu wynikającą wyłącznie z jego relacji do faktu, to żadne okoliczności nie mogą jej zmienić; (3) prawda jest intuicyjnie i definicyjnie uznawana za niestopniowalną (prawdziwość jest niestopniowalna, w przeciwieństwie do naszej wiedzy o prawdziwości sądów, mogącej mieć różny stopień prawdopodobieństwa).

Inne podejście do prawdy reprezentują teorie: koherencyjna, konwencjonalna i pragmatyczna, funkcjonujące w obrębie definicji nieklasycznych. Koherencyjna teoria prawdy, akceptowana przez idealistów, uznaje za prawdziwe przeświadczenia wzajemnie spójne i do siebie pasujące zgodnie z zasadą, że prawdziwe jest to, co jest wewnątrznie spójne. Tak ujęte kryteria prawdy mają charakter wyłącznie logiczny i formalny. W teorii konwencjonalnej doświadczenie do prawdy następuje, gdy pojawia się zgodność myśli z dyrektywami języka, przyjętymi definicjami lub umownie przyjętymi nowymi sądami. Teoria ta, prezentująca podejście skrajnie relatywne, poszukuje związków z językiem traktowanych jako przewodnia relacja z prawdą. Dla zwolenników teorii pragmatycznej przeświadczenia są prawdziwe, gdy pozwalają nam skutecznie realizować obiektywne cele, a więc prawda jest zbiorem twierdzeń wykazujących praktyczną skuteczność. Owa praktyczna użyteczność jest różnie rozumiana. Jest nią w tym podejściu „praktyczne powodzenie teorii potwierdzone w konkretnych obserwacjach i eksperymentach, jak też „społeczna użyteczność przekonań” (ujęcie marksistowskie) oraz także „przekonania wzmagające funkcje życiowe” (F. Nietzsche i podejście biologiczne).

Chociaż prawda i odkrywające ją teorie podlegają weryfikacji, a nawet odrzuceniu, wiedza zgodnie z koncepcją paradygmatu Kuhna powinna być na danym etapie

---

¹ Podstawowe filozofie prawdy są różnie przedstawiane. Według P.K. McInerney są to teorie: korespondencyjna, koherencyjna, pragmatyczna [McInerney 1998]; L.J. Jasiński zwraca uwagę na prawdę klasyczną i nieklasyczną – koherencyjną, konwencjonalną, pragmatyczną [Jasiński 2013]; S. Judycki wskazuje na prawdę klasyczną, koherencyjną, pragmatyczną, deflacyjną [Judycki 2001].

rozwoju nauki (przez określony czas) akceptowana przez członków wspólnoty naukowej, dopóki nie zostanie odrzucona i zastąpiona przez nowy paradygmat określający akceptowaną (*shared*) wiedzę naukową i sposoby jej poznania. W okresie przed nastaniem nowego rewolucyjnego paradygmatu nauka funkcjonuje jako nauka normalna (*normal science*) na etapie konkurujących wariantów najpierw wewnątrz paradygmatu, później zaś między alternatywnymi rozwiązaniami. Po upowszechnieniu się nowego rewolucyjnego paradygmatu następuje okres poszukiwań odpowiedzi na nierozwiązane lub niewystarczająco wyjaśnione problemy przez istniejący paradygmat dla danej dyscypliny nauk, co skutkuje pojawieniem się w przyszłości nowego rewolucyjnego paradygmatu wyjaśniającego lukę racjonalności [Kuhn 1970]. Zmienność paradygmatów jest szczególnie widoczna w naukach społecznych, a więc i naukach ekonomicznych (mówi się nawet o płynności paradygmatów w tych naukach), ze względu na dużą niestabilność i zmienność zjawisk oraz procesów kształtujących gospodarkę i społeczeństwo oraz ich struktury.

Dochodzenie do prawdy jest procesem trudnym i żmudnym, bowiem trudno odkryć się na prawdę, która nie jest przez nas doświadczalnie poznawalna. Z tego powodu także dochodzenie do prawdy o gospodarce stanowi proces ciągłego odkrywania i ciągłej weryfikacji stanu faktycznego z przewidywanym. Prawdy o gospodarce nie da się bowiem poznać w pełni i do końca, a zarazem raz na zawsze.

Istniejąca obiektywnie rzeczywistość gospodarcza jest subiektywnie postrzegana, co powoduje, że analizując procesy gospodarcze, badacze ulegają zbyt łatwo tendencji do subiektywizmu i nie podchodzą z należyтым dystansem naukowym i personalnym do procesu poznawczego, ulegając często zbyt daleko posuniętej manierze stylizacji faktów. Jest to sprzeczne z jedną z podstawowych dyrektyw metodologicznych, wyrażającą konieczność maksymalnej depersonalizacji procesu badawczego jako warunku dotarcia do prawdy.

Nauki ekonomiczne pomagają racjonalizować rzeczywistość (czego egzemplifikacją jest wyodrębnienie nauk o zarządzaniu), a zarazem przyczyniają się do tworzenia wiedzy, którą można określić jako praktyczną teorię. Ta funkcja wiedzy została niedawno oficjalnie wyeksponowana i nagrodzona Nagrodą Nobla 2015 w dziedzinie ekonomii przyznaną A. Deatonowi, ekonomistcie badającemu systemowo zachowania konsumpcyjne ludności i gospodarstw domowych.

Nauki ekonomiczne pomagają również w dużym stopniu wyjaśnić istniejącą rzeczywistość w ramach obowiązującego paradygmatu, a także, choć w mniejszym stopniu się to udaje, pokazać przyszłe zmiany formułujące nową rzeczywistość społeczno-gospodarczą – jeżeli się tak nie dzieje, występuje wówczas potrzeba tworzenia teorii i nowej wiedzy, a zarazem jej uznania na tyle powszechnego, że mówimy o powstawaniu nowego paradygmatu odkrywającego po raz kolejny prawdę o kształtującej się wciąż na nowo gospodarce i procesach ją zmieniających.

5. Teoria i empiria na drodze do prawdy

Jak historia pokazuje, nauka ze swoistym dorobkiem okazałego warsztatu metod badawczych, na którym budowana jest prawda, pokazuje świat często nie pokrywający się z wizją zdroworozsądkową [Nagel 1970] ani tym bardziej z wizją doktrynerską [Mazur 1976]. W dodatku prawda o aktualnym stanie rzeczy jest zmienna i weryfikowana przez turbulencje, kryzysy, a także nas samych. Ta swoista zmienność prawdy o gospodarowaniu wiedzie czasem do skrajnej relatywizacji, co M. Blaug [1995, s. 56] wyraził stwierdzeniem: „jedynym rodzajem pewności, jaki może dać nauka, jest pewność własnej ignorancji”. Kontrastującym przykładem jest budowanie pewności na jednostronnym obrazie prawdy opartej tylko na faktach i danych empirycznych traktowanych jako rozstrzygające dla istnienia teorii w myśl teorii pragmatycznej, co jednoznacznie wyraził znany ekonomista M. Friedman: „Nie martwcie się o to, co mówi teoria, pytajcie tylko, czy pasuje ona do danych” [Jasiński 2013, s. 53]. W dyskusji na temat prawdy ciekawymi wnioskami dzieli się (na gruncie nauk przyrodniczych) H. Selye [1967], kanadyjski lekarz i naukowiec, twórca teorii stresu dziesięciokrotnie nominowany do Nagrody Nobla. Związek z prawdą (na gruncie nauk przyrodniczych) przedstawił on w kontekście związku hipotez i teorii, twierdząc, iż hipoteza jako punkt wyjścia procesu badawczego stanowi przypuszczenie, teoria jest częściowo uzasadnionym przypuszczeniem, zaś prawda (biologiczna) – teorią całkowicie udowodnioną, co w przypadku nauk przyrodniczych jest nieosiągalne (a więc w biologii się nie zdarza).

Relacja teorii i empirii jest w różny sposób historycznie oceniana, chociaż niewątpliwie współcześnie obserwuje się bardzo silny trend uznający pierwszoplanową rolę teorii. Od pracy naukowej, a następnie publikacji oczekuje się bowiem nośności twórczej, a za taką uważa się w przypadku nauk ekonomicznych przede wszystkim wkład w dorobek teoretyczny danej dziedziny nauk i dyscypliny. W.D. Bancroft, pisząc o pracy naukowej, przestrzega przed specyficzną niewiedzą polegającą na przywiązywaniu wyłącznej wagi do faktów i stawianiem się (w ten sposób) tylko „zbieraczem faktów”, nie zaś badaczem koncepcyjnym realizującym inny lepszy, bardziej wymagający typ badań naukowych. Bancroft ujmuje to w następujący sposób: „Mam jednak zastrzeżenia do absolwenta, który choć mógłby zostać badaczem koncepcyjnym, stał się zbieraczem faktów, ponieważ nie wie, że istnieje inny, lepszy typ badań naukowych i ponieważ nie uważa za pusty frazes sloganu: najpierw zbierz fakty” [Selye 1967, s. 300]. Rola teorii w rozwoju nauki jawi się jako pierwszoplanowa, bowiem jak podsumowuje J.B. Conant, „Historia nauki wykazuje bez wątpliwości, że prawdziwie rewolucyjny istotny postęp wywodzi się nie z empirii, lecz z nowych teorii” [Selye 1967, s. 300]. Nie oznacza to deprecjonowania znaczenia empirii w rozwoju nauki w różnych dziedzinach, nie tylko w naukach przyrodniczych, ale i ekonomicznych. W efekcie od empirii oczekuje się wsparcia nie tylko w realizacji funkcji deskryptywnej, ale i eksplanacyjnej oraz predykcyjnej. Tego typu oczekiwania w obszarze badawczym geografii miast sformułował A. Herman, zwracając

uwagę, iż „Problematyka rozwoju miast jest i będzie w najbliższych latach jednym z najważniejszych wyzwań teoretycznych i praktycznych współczesnej nauki” [Herman 2010, s. 2]. Dzieje się tak, gdyż fakty i teorie zależą wzajemnie od siebie i stanowią wartość samą w sobie, chociaż różnie ocenianą w naukach ekonomicznych i przyrodniczych. Istotny fakt ma w sobie właściwą wartość niezależnie od interpretacji i wspomaga proces tworzenia teorii. Związek i wzajemną relację teorii i faktów dobrze pokazuje metafora węzła. Teorię można porównać bowiem do czegoś „w rodzaju węzła między faktami” [Selye 1967]. Teoria łączy ze sobą fakty i prowadzi do odkrywania dalszych faktów.

Teoria i empiria pozwalają nauce przybliżyć się coraz bardziej do odkrywania prawdy, która gdy nie jest rozpatrywana w kategoriach absolutu, wymaga ciągłego procesu poznania i weryfikacji. Dla twórczego procesu powstawania i kształtowania teorii istotną rolę pełnią fakty i zdarzenia opisywane w ekonomii poprzez dane empiryczne przedstawiające mierzalne cechy zjawisk i kwantyfikujące (w sposób przybliżony) niemierzalne cechy zjawisk. Różne drogi procesów poznania i poszukiwania prawdy pozwalają twórczo wzmocnić ten proces, choć jak zauważa L.J. Jasiński [2013] rzadka w ekonomii akceptacja definicji nieklasycznych nie doprowadziła do wyników przełomowych znacząco wzbogacających wiedzę o gospodarce. Należy jednak mieć na uwadze, że przeważająca w ekonomii akceptacja definicji klasycznej prawdy nie oznacza podważania dorobku innych ujęć prawdy z uwagi na ich wymiar prakseologiczny, nauka bowiem dąży nie tylko do poznania prawdy, ale i usprawnienia ludzkiego działania.

6. Od gospodarki obfitości do firmy – idei

Zachodzące i nadchodzące zmiany w sposobie gospodarowania skłaniają dziś ekonomistów do propozycji skrajnie posuniętych zmian definicyjnych towarzyszących (zachodzącym i przewidywanym) zmianom paradygmatów w odniesieniu do warunków współczesnego gospodarowania, co przekłada się także na nowe propozycje ujęcia definicyjnego ekonomii jako nauki o gospodarowaniu człowieka w warunkach obfitości zasobów [Hausner, Zmysłony 2016]. Ta zmieniona percepcja podaży zasobów (od szczupłości do obfitości) wynika ze wzrostu roli aktywów nieuchwytnych i kapitału miękkiego (ludzki, intelektualny, społeczny, kulturowy) w kreacji bogactwa. W przeciwieństwie do kapitału twardego (kapitał fizyczny, finansowy) kapitał miękki nie zużywa się podczas wykorzystania, a wręcz przeciwnie – wykorzystywanie podnosi jego wartość. Wzrost roli kapitału miękkiego pokazują zarówno analizy makro (wzrastający udział w dochodzie narodowym), jak i mikro (wzrastający udział w wartości rynkowej jednostek gospodarczych).

W tym ujęciu mocno wybrzmiewa zmienność paradygmatów nauki określających sposób podejścia do problemów badawczych danej dziedziny i dyscypliny nauki. Zmienność i niepewność otoczenia i towarzyszące temu zjawisku wzrastające ryzyko podejmowania decyzji zmieniają tradycyjne sposoby działania, a zarazem

niejako wymuszają zmiany podejścia naukowego do występujących zjawisk i procesów. Nowym zjawiskiem ocenianym w kontekście zmiany paradygmatu wydaje się dzisiaj gospodarka współdzielenia (*sharing economy*) i wyłaniająca się w tym kontekście koncepcja nowej, różnej od tradycyjnej firmy jako „nowego” podmiotu tejże gospodarki. Firma – idea – świadomie określa swój proces wytwarzania i swoje cele rozwojowe rozpatrywane nie tylko w kontekście zysku. Podczas gdy dla firmy tradycyjnej liczy się tylko zysk i to, co przynosi zysk, dla firmy – idei – rozwój rozumiany jest „jako podniesienie jej zdolności do wytwarzania różnych wartości w tym ekonomicznych w dłuższym okresie czasu” [Hausner, Zmyślony 2016]. Tego typu firma, działając na zewnątrz, uczestniczy we wspólnym wytwarzaniu wartości i partnerskim współdzieleniu odpowiedzialności, opierając swój rozwój w dużej mierze na kapitale miękkim.

Tabela 2. Koncepcja firmy-idei w świetle funkcji nauki

Funkcje nauki według Brycza, Dudycza	Firma – idea	Koncepcja firmy – idei – według Hausnera, Zmyślonego w odniesieniu do funkcji nauki	Firma – idea
Opisowa (odpowiada na pytanie, jak jest)		Opis procesów leżących u podłoża kreacji współczesnej wartości firm i relacji interpersonalnych	
Wyjaśniająca (odpowiada na pytanie, dlaczego tak jest)		Wyjaśnia przyczyny wzrostu znaczenia wartości niematerialnych dla rozwoju firmy	
Prognostyczna (odpowiada na pytanie, jak będzie)		Pokazuje reorientację strategiczną firmy odnośnie celów (treści i okresu planowania)	
Utylitarna (odpowiada na pytanie, jakie korzyści)		Pokazuje korzyści dla firmy i jej otoczenia	
Psychologiczna (odpowiada na pytanie, jak wpływa na psychikę człowieka)		Pokazuje znaczenie wartości i relacji interpersonalnych dla rozwoju firmy	
Poznawcza – poszerza zasoby wiedzy		Poszerza optykę spojrzenia na rozwój innowacyjnego biznesu	

Źródło: opracowanie własne.

Wyłanianie się nowego typu gospodarki i nowych modeli biznesu, które zapowiada kształtowanie nowych paradygmatów wyłania przed badaczami kolejne dylematy metodologiczne; ich rozwiązanie ma pomóc w wyjaśnianiu przyczyn procesu, jego interpretacji i predykcji zakresu oraz charakteru jego przebiegu.

7. Zakończenie

Rola ekonomii i nauk ekonomicznych w nauce jest niepodważalna i historycznie udokumentowana wraz z ewolucją tychże nauk, a także ich dyscyplin, której towarzyszy stały związek teorii i empirii, jednakże o różnym charakterze relacji współzależności: od „rzemiosła” do teorii i praktycznej teorii. Rozwój nauk ekonomicznych

prowadzi do wyodrębniania się kolejnych dyscyplin nauki niekiedy nawet o tożsamym polu badawczym (i pozostających w ścisłej współzależności), co utrudnia wydzielenie ich obszaru badawczego, a w związku z tym także często i samookreślenie się badacza zjawisk gospodarczych.

Funkcjonowanie nauk ekonomicznych, a zwłaszcza ekonomii, jako jednego z obszarów nauki (dziedzin nauki) powoduje różnorodne dylematy dotyczące zarówno ich statusu jako odrębnej nauki, a w tym kontekście pełnionych funkcji, co wynika ze specyfiki (charakterystyki) ich pola badawczego diagnozowanego w kategoriach szczególnych osobliwości charakteryzujących nauki społeczne. Nauki ekonomiczne wraz ze swoim niedoskonałym warsztatem metodologicznym uzupełnianym o nowe metody wartościowania i egzemplifikacji zjawisk, które są konieczne do wyjaśniania coraz bardziej złożonego świata, stają tak jak i inne nauki wobec konieczności dotarcia do prawdy i jej naukowego poszukiwania przeciwstawnego doktrynerstwu, rutynie, a często także i wiedzy zdroworozsądkowej. To poszukiwanie prawdy i dążenie do odpowiedzi na podstawowe pytanie – dlaczego?, jest ograniczone osobliwością pola badawczego charakteryzującego nauki społeczne, w tym zwłaszcza nauki ekonomiczne, analizujące zmienną i płynną sferę zjawisk i procesów gospodarczo-społecznych z przynależnym polem wartości materialnych i niematerialnych.

W formułowaniu problemów badawczych, określaniu i weryfikacji hipotez należy kierować się fundamentalnymi zasadami odnoszącymi się do zmysłu naukowego tak różnego od dogmatycznego podejścia przeciwnego naukowemu myśleniu. Kierując się tzw. węchem problemowym [Kamiński 1998], badacze zjawisk gospodarczych, działając w polu badawczym nauk ekonomicznych, wykorzystując współzależność nauk i ich interdyscyplinarność, powinni zdawać sobie sprawę, że dopóki nie ma właściwie postawionego pytania, dopóty nie ma nauki, a zarazem krytycznie i z dystansem podchodzić winni do stawiania problemów badawczych, interpretacji danych i stylizacji faktów, a więc powinni mieć świadomość, że tam, gdzie kończą się wątpliwości, kończy się nauka. Taki sposób podejścia (por. [Rutkowska-Gurak 2014]) jest niewątpliwie właściwym kierunkiem poszukiwań eksploracyjnych na drodze ku odkryciu zobiektywizowanej prawdy o dzisiejszej gospodarce, dla której turbulencja, ryzyko, zmiana i innowacja są stałą, aczkolwiek złożoną charakterystyką. Stawanie wobec współczesnych wyzwania oznacza także przyjmowanie, akceptowanie, a niekiedy i konfrontację istniejących i wyłaniających się paradygmatów, które będą wyjaśniać i weryfikować rzeczywistość gospodarczą oraz metody jej poznania, o czym świadczy wyłaniający się model gospodarowania (gospodarka współdzielenia) i nowe koncepcje biznesowe (firma – idea).

Literatura

- Braithwaite R.W., 1960, *Scientific Explanation*, Harper & Raw, New York.
- Brycz B., Dudycz T., 2010, *Zarządzanie jako przedmiot badań*, Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie, nr 2, s. 27.
- Blaug M., 1995, *Metodologia ekonomii*, PWN, Warszawa, za: L.J. Jasiński, 2013, *Rozumienie prawdy w ekonomii*, Studia Ekonomiczne, nr 1 (LXXVI).
- Brzeziński M., Gorynia M., Hockuba Z., 2008, *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, Ekonomista, nr 2, s. 210-211.
- Encyklopedia zarządzania*, <https://mfiles.pl>.
- Flejterski S., Urchs M., 2015, *Elementy filozofii i metodologii nauk ekonomicznych. Perspektywa kryzysowa*, edu-Libri, Kraków.
- Frankfort-Nachmias C., Nachmias D., 2001, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i Spółka, Poznań.
- Gulick I., 1965, *Management is a science*, The Academy of Management Journal, vol. 8, no. 1.
- Hausner J., Zmysłony M., 2016, *Firma – idea – nowe podejście do wartości w biznesie*, prezentacja przez J. Hausnera na konferencji: „Gospodarka współdzielenia. Nowa era rozwoju przedsiębiorczości?”, SGH, Warszawa, 18.03.2016.
- Herman A., 2010, *Miasto i przedsiębiorczość*, Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie, nr 2 (15), s. 2.
- Jasiński L., 2013, *Rozumienie prawdy w ekonomii*, Studia ekonomiczne, nr 1 (LXXVI), s. 47-59.
- Judycki S., 2001, *O klasycznym pojęciu prawdy*, Roczniki Filozoficzne, nr 49, z. 1.
- Kamiński W., 1998, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacje nauk*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, za: S. Flejterski, M. Urchs, 2015, *Elementy filozofii i metodologii nauk ekonomicznych. Perspektywa kryzysowa*, edu-Libri, Kraków.
- Kuciński K., 2010, *Prawda w naukach ekonomicznych*, [w:] *Metodologia nauk ekonomicznych*, Kuciński K. (red.), Difin, Warszawa.
- Kuciński K., 2016, *Dylematy i wyzwania nauk ekonomicznych*, maszynopis, SGH, Warszawa.
- Kuhn T.S., 1970, *The Structure of Scientific Revolution*, University of Chicago Press, Chicago 1970, za: M.J. Hatch, 2006, *Organization theory*, Oxford University Press, New York.
- Mazur M., 1976, *Cybernetyka i charakter*, PIW, Warszawa.
- McInerney P.K., 1998, *Wstęp do filozofii*, Zysk i S-ka, Poznań.
- Metodologia nauk. Encyklopedia PWN*, <http://encyklopedia.pwn.pl>.
- Nagel E., 1970, *Struktura nauki*, PWN, Warszawa.
- Nowak L., 1972, *Model ekonomiczny. Studium z metodologii ekonomii politycznej*, PWE, Warszawa.
- Ossowski S., 1983, *O osobliwościach nauk społecznych*, PWN, Warszawa.
- Polański M., 2013, *Interakcje ekonomii i psychologii w świetle koncepcji Gary'ego Beckera*, Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie, nr 3 (28), s. 25.
- Rutkowska-Gurak A., 2014, *Predyspozycje badacza*, [w:] *Naukowe badanie zjawisk gospodarczych*, Kuciński K. (red.), Wolters Kluwer, Warszawa.
- Sedláček T., 2011, *Ekonomia dobra i zła*, Studio EMKA, Warszawa (wyd. ang. *Economics of Good and Evil*, Oxford University Press, 2009).
- Selye H., 1967, *Od marzenia do odkrycia naukowego. Jak być naukowcem*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa.
- Sokal A., *Czym jest nauka i dlaczego ma nas obchodzić?*, <http://www.racjonalista.pl>.
- Sudoł S., Jajuga J., *Zakres dyscyplin „ekonomia” i nauki o zarządzaniu” w ramach dziedziny nauki ekonomiczne*, <http://www.ezit.ue.wroc.pl>.
- Sutton R.I., Staw B.M., 1995, *What theory is not*, Administrative Science Quarterly, vol. 40, no. 3.
- Uchwała z 23 kwietnia 2010 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określania dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Monitor Polski nr 6, poz. 636).
- Zawiślak A., 2011, *O kwantach, rynkach i ekonomistach. Ikebana zdarzeń i paradoksów*, Poltex, Warszawa.